

УДК 94:329(477)«1917–1921»

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1917 – 1921 РР.

Тетяна ШВИДЧЕНКО*orcid.org/0000-0003-4986-3045*

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник відділу історичних студій НДІУ

Сергій ГУБСЬКИЙ*orcid.org/0000-0003-0203-651X*

науковий співробітник відділу історичних студій НДІУ

Анотація. У статті розглядаються питання становлення та функціонування українських політичних партій під час національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр., окреслено головні засади їхніх політичних доктрин та напрями діяльності, зокрема охарактеризовано партійні концепції національно-державного будівництва цього періоду.

Ключові слова: українська державність; політичні партії; національно-визвольна боротьба; Центральна Рада; Українська держава; Українська Народна Республіка; федерація; демократія; українська незалежність; інтелігенція.

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ ВО ВРЕМЯ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ 1917 – 1921 ГГ.

Татьяна ШВИДЧЕНКО

кандидат исторических наук,

старший научный сотрудник отдела исторических исследований НИИУ

Сергей ГУБСКИЙ

научный сотрудник отдела исторических исследований НИИУ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы становления и функционирования украинских политических партий во время национально-освободительной борьбы 1917–1921 гг., очерчены главные принципы их политических доктрин и направления деятельности, в частности охарактеризованы партийные концепции национально-государственного строительства этого периода.

Ключевые слова: украинская государственность; политические партии; национально-освободительная борьба; Центральная Рада; Украинская держава; Украинская Народная Республика; федерация; демократия; украинская независимость; интеллигенция.

© Швидченко Т., Губський С.

PROBLEM OF STATE-BUILDING IN THE ACTIVITY
OF UKRAINIAN POLITICAL PARTIES DURING
THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE OF 1917–1921

Tetiana SHVYDCHENKO

Candidate of Historical Sciences

senior research fellow of the Historical Studies Department of RIUS

Serhii HUBSKYI

research fellow of the Historical Studies Department of RIUS

Annotation. *The article deals with the issues of formation and functioning of Ukrainian political parties during the national-democratic liberation struggle of 1917–1921. It outlines the main principles of their political doctrines and directions of activity, in particular, describes the party concepts of the nation and state-building of this period.*

Key words: *Ukrainian statehood; political parties; national liberation struggle; Central Rada; Ukrainian State; Ukrainian People's Republic; federation; democracy; Ukrainian independence; intelligentsia.*

Історичний досвід показує, що успіх національного державотворення залежить насамперед від вибору форми організації влади та типу державного устрою. Їх вдалий вибір, адекватність традиціям національного державотворення та врахування політичних позицій більшості населення країни дає можливість політичному керівництву найповніше реалізувати свою стратегічну програму соціально-економічних перетворень, виправдати сподівання, покладені на нього суспільством.

Сучасні процеси українського державотворення після перемоги Революції Гідності в лютому 2014 р. та наступна військова агресія путінської Росії проти нашої держави (анексія Криму та розв'язання нею війни на Донбасі) спонукають науковців і політиків, всіх небайдужих громадян повертатися до вивчення попереднього досвіду української історії. Особливе значення в цьому контексті має доба національно-визвольної боротьби 1917 – 1921 рр., 100-річчя якої ми нині відзначаємо. Саме в цей період

національна еліта зробила спробу втілити в життя багатомісне прагнення до побудови власної держави. Тоді відбувався інтенсивний пошук найоптимальнішої моделі національно-державного будівництва. Цим займалися насамперед українські політичні партії, кожна з яких розробляла власні концепції державного розвитку України. Дослідження цих концепцій дасть можливість з'ясувати їхню відповідність тогочасним політичним реаліям, інтересам певних прошарків суспільства, а також допоможе зрозуміти причини поразки національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. і зробити висновки для складного сьогодення та показати напрямки на майбутнє.

Українська революція 1917 – 1918 рр. стала сприятливим періодом, коли склалися реальні умови для створення багатопартійної політичної системи та практичної реалізації ідеї національної державності. Разом з тим це був період великого соціального протистояння, коли різні прошарки суспільства вступили між собою в боротьбу, відстоюючи

власні політичні та соціально-економічні інтереси, а виразником їхніх інтересів виступали різні політичні партії, союзи та об'єднання. В цей час українські партії вперше здобули політичну владу та отримали реальний шанс втілити в життя свої програмні цілі. Крім розв'язання гострих соціальних питань, необхідно було терміново вирішити проблему національно-державного статусу України.

До 1917 р. українським політичним партіям, на жаль, не вдалося розробити цілісної концепції національного державотворення, яка б визнавалася та підтримувалася різними партіями незалежно від їхнього ідеологічного спрямування. Тому розробка цієї концепції та її втілення в життя йшли паралельно вже під час революції. Деструктивним наслідком цього стало те, що існуючі до того розбіжності не були подолані і в кінцевому підсумку стали на заваді об'єднання всіх наявних українських політичних сил навколо ідеї власної незалежної державності.

Тому здатність партій очолити національно-визвольний рух, їхня зрілість багато в чому визначили його злети та падіння, успіхи та невдачі. Перемога Лютневої революції 1917 р. в Росії зруйнувала стару політичну систему цієї імперії, відкрила реальні можливості для розвитку багатопартійності в усіх частинах країни, в тому числі і національних, до яких належала й Україна. В перші післяреволюційні місяці відновили свою діяльність політичні партії, які були створені ще до революції, та засновані нові.

Наявну історіографічну базу, присвячену цій проблематиці, можна поділити на чотири групи: так звана «партійна історіографія» років революції, зарубіжні видання 20–80-х рр. ХХ ст.,

радянська історіографія і вітчизняна сучасна історіографія. Перші спроби написання історико-партійних нарисів були зроблені членами цих партій ще за активної діяльності на території України. До цієї групи історіографічних джерел можна віднести публікації О. Лоли [23], Я. Довбищенка [13], В. Степанюка [47], С. Єфремова [16], П. Стебницького [46], М. Ковалевського [20], П. Гайдалемівського [9] та ін.

В цих роботах міститься багато цікавих фактів щодо розвитку і становлення багатопартійності в Україні, взаємовідносин між різними партіями, зокрема між УСДРП і УПСР, подані партійні програми щодо подальшого визначення напрямів суспільно-політичного розвитку, розкриваються перебіги внутрішньопартійних дискусій.

У 1920-ті роки спостерігається піднесення у розробці питань історії українського соціалістичного руху, що велася як за кордоном, в еміграції, так і в радянській Україні. Зокрема, особливості партійно-політичної діяльності українських соціал-демократів і есерів у період національно-визвольної боротьби 1917–1921 років отримали висвітлення у працях керівників УСДРП й УПСР В. Винниченка та П. Христюка, що присвячувалися осмисленню історії Української революції [6; 51]. Робота П. Христюка цінна тим, що в ній вперше в українській історіографічній традиції містилося порівняння УСДРП й УПСР, подано багато фактичного матеріалу, підкріпленого документальною аргументацією тверджень щодо діяльності українських есдеків та есерів.

У 1921 р. у Відні з'явилася праця визначного діяча УПСР М. Шаповала «Революційний соціалізм на Україні» [52], в якій розкриваються питання розвитку

українського есерівського руху та діяльності УПСР щодо вирішення селянського питання.

Певне значення для дослідження історії українського соціалістичного руху мали праці істориків-марксистів М. Равича-Черкаського [40], М. Яворського [54], О. Гермайзе [11], що з'явилися в 1920-ті роки в радянській Україні. У роботах останнього генеза української соціал-демократії у рамках Революційної української партії (РУП) вивчалась і представлена на широкій документальній базі.

З утвердженням на початку 1930-х років в СРСР і, відповідно, в УРСР тоталітарного сталінського режиму фактично до кінця 1950-х років історія української соціал-демократії й есерівщини фактично не досліджувалася. Після XX з'їзду КПРС, що поклав початок десталінізації в СРСР, у вивченні українських національних партій радянськими істориками відбуваються деякі зрушення позитивного характеру [10; 21; 22; 37; 53]. Проте процес дослідження діяльності українських соціал-демократів та есерів ускладнювався офіційними компартійно-ідеологічними перепонами і, як наслідок, тенденційним і неглибоким вивченням тодішніми істориками джерел, що стосувалися українського соціалістичного руху. Наприклад, чисельність УПСР наприкінці 1917 року С. Королівський визначав у 350 тис. осіб [21, с. 20], Ю. Гамрецький – у 75 тис. осіб [10, с. 78], а за підрахунками сучасного історика О. Висоцького, загальна кількість членів УПСР тоді становила 40528 осіб [8, с. 25].

Що стосується середовища української політичної еміграції, то тут упродовж всього періоду перебування на чужині тривало вивчення становлення та

діяльності українських політичних партій. Це праці В. Дорошенка [14], Д. Дорошенка [15], А. Животка [17], П. Феденка [50], І. Мазепи [26] та ін. Поступово в цих роботах ідеологічна боротьба і взаємні звинувачення переставали грати головну роль, а самі вони перетворювалися в науково-дискусійні між представниками різних теоретичних течій.

Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. завдяки демократизації політичної системи на теренах СРСР та звільненню історичної науки від партійно-державного ідеологічного контролю розпочався якісно новий етап у вивченні історії України, у т.ч. і діяльності українських політичних партій доби 1917–1921 рр. Історики отримали вільний доступ до архівних джерел, періодики та книг, які зберігалися у «спецфондах». Подруже, з'явилася можливість об'єктивного та справді наукового висвітлення історії політичних партій в Україні. На сьогодні вітчизняними дослідниками опрацьовано великий масив різноманітних джерел щодо функціонування різних політичних партій, на базі яких написано десятки монографій, дисертацій та статей. Загальну картину партійного життя, особливості формування багатопартійності революційної доби, а також фрагменти історії та діяльності українських партій висвітлено в узагальнюючих працях з історії України та працях, присвячених історії Української революції. Також значний масив становлять роботи з історії окремих українських партій усього політичного спектра – від лівих до правих.

Спробу здійснити аналіз державотворчої діяльності УСДРП доби національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. зробив у кандидатській дисертації О. Бобина [3]. Проблемою

української соціал-демократії у контексті міжнародного соціалізму займався А. Голуб [12].

Також окремі періоди, проблеми та аспекти історії українських партій розглядали В. Стрілець [48], В. Бойко [4], І. Верхоляк [5], В. Яценко [56], В. Піс-корський [38], О. Мацагор [27], О. Трачук [49] та інші.

Комплексними роботами, безпосередньо присвяченими історії УПСР, є дослідження Т. Бевз [1; 2]. Новизною та оригінальністю відзначаються праці О. Висоцького [7; 8]. Автору вдалося висвітлити історію діяльності УСДРП і УПСР під іншим кутом зору, а саме здійснити порівняльний аналіз їхніх партійних доктрин, основних засад тактики, запропонованих програм державного будівництва. Такий підхід дав можливість визначити роль та місце кожної з партій в ході національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр., показати їхній внесок у процес розбудови української державності. Також варто відзначити змістовні й ґрунтовні наукові роботи О. Любовець [24; 25]. В них висвітлено результати дослідження міжпартійної та внутрішньопартійної боротьби щодо вибору шляхів суспільно-політичного розвитку України в 1917 – 1920 рр. На основі архівних матеріалів тогочасної преси, історіографічних джерел відтворено основні етапи та напрями діяльності багатьох українських партій та організацій. Проаналізовано їхні політичні доктрини, визначено соціальну базу, регіональну розгалуженість і чисельність, прослідковано особливості та складності формування багатопартійності в Україні на різних етапах національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. Однак, незважаючи на наявність зазначених вище

праць, ще чимало аспектів діяльності українських політичних партій потребують більш детального вивчення, є потреба у написанні політичних біографій партійних лідерів.

На середину 1917 р. в основному завершується оформлення українського партійного спектра – на політичній арені з'явилися партії від лівих та правих, які намагалися репрезентувати інтереси всіх суспільних верств. Аналіз партійного лінійного спектра свідчить, що й на початку національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. зберігалась тенденція, коли ліві сили мали і більшу кількість партій, і кількісну перевагу своїх членів.

У ході національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. найчисельнішим був лівий фланг, що зумовлювалося тогочасною популярністю соціалістичних ідей та гостротою соціальних суперечностей. Після перемоги Лютневої революції першими організаційне оформлення завершили саме партії соціалістичної орієнтації – Українська соціал-демократична партія (УСДРП) та Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР). Перша мала дореволюційний досвід партійного життя, що дало можливості їй швидко відродити погромлені царатом партійні осередки та закласти нові. Наявність яскравих лідерів з досвідом теоретичної та пропагандистської роботи – В. Винниченка, М. Порша, Д. Антоновича, С. Петлюри та ін. – допомогла партії з самого початку зайняти провідні позиції у владних структурах спочатку Центральної Ради, а згодом і Директорії УНР. УСДРП слід віднести до найвпливовіших партій революційної доби, на багатьох етапах саме вона визначала основні напрями

супільного розвитку, корегуючи їх відповідно до власної партійної програми.

Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) (В. Винниченко, М. Порш, М. Ткаченко, С. Петлюра, Б. Мартос, І. Мазепа та ін.) була найчисельнішою і однією з найвпливовіших політичних партій у період національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. Представники УСДРП мали прямий вплив на формування державної політики, адже вони займали найвищі посади в уряді.

На початку революції 1917 р. УСДРП стояла на автономістських позиціях щодо національно-державного статусу України, але механізмів реалізації свого плану партія не мала. Самостійно впроваджувати автономію України соціал-демократи не мали наміру, покладаючись на рішення Тимчасового уряду. Скликання Всеросійських та Українських Установчих зборів мало закласти фундамент парламентської форми влади, проте з часом, зазнавши впливу більшовицької ідеології, частина партії – УСДРП (незалежні) – виступила за радянську форму організації влади, що дало поштовх до подальшого розколу цієї політичної сили. До кінця 1919 р. офіційна УСДРП змінювала своє ставлення до цього питання від позицій парламентаризму до «трудового принципу», зрештою, повернувшись до першого [49, с. 8]. Директорія УНР восени 1919 р. вже не мала контролю над українською територією, тому ці плани не вдалося втілити в життя.

На хвилі суперечок всередині партії соціал-демократів щодо форм організації влади в Україні, в результаті внутрішньопартійного розколу утворилася УСДРП (незалежні), яка заперечувала

можливість введення парламентаризму, наполягаючи на єдино правильній для них формі влади – радах. У національному питанні вона схилилася до відокремлення від більшовицької Росії, маючи на увазі побудову незалежної української соціалістичної держави. Тому, зрештою, дійшли висновку, що їй варто долучитися до антибільшовицького руху, а згодом очолити повстання проти більшовиків. Це все призвело до того, що в середині 1919 р. УСДРП (незалежні) припинила збройний опір більшовикам, а пізніше переформувалася в Українську комуністичну партію (УКП), яка функціонувала в умовах радянського режиму. Проіснувала УКП до 1925 р., її було ліквідовано через відмову приєднатися до КП(б)У.

Друга соціалістична партія – УПСР, маючи найбільшу фракцію в Центральній Раді, разом із тим не була «основною діючою особою» у визначенні національно-державного курсу. Цьому заважали слабкість організаційної структури партії; постійна наявність всередині неї різних політичних течій та груп; часті коливання партійних лідерів щодо визначення провідних засад державотворення, їхнє невміння організувати партійний загаль при прийнятті відповідальних рішень. Все це зумовило те, що протягом майже всього періоду національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. есери змушені були йти в фарватері політики УСДРП, вступаючи з нею в партійні союзи.

Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР) порівняно з УСДРП була більш чисельною та впливовішою політичною силою, яка брала участь в українському державотворенні часів національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. Перебуваючи на радянських

позиціях і виступаючи за диктатуру пролетаріату, УПСР намагалася поєднати принципи народництва з більшовизмом [25, с. 367]. З огляду на практичні наслідки політики більшовиків партія зазнала розколу та сформувала ідейні засади боротьбистів.

З поглибленням революційних процесів в Україні поступово став оформлюватися ліворадикальний політичний спектр, який був представлений націонал-комуністичними партіями. На націонал-комуністичні позиції перейшов ряд українських партій – Українська комуністична партія (боротьбистів) (УКП(б)), УСДРП (незалежні), УСДРП (незалежні-ліві), УПЛСР (боротьбистів), Українська комуністична партія (УКП). Названі партії утворилися в результаті розколів провідних соціалістичних партій – УПСР, УСДРП, УПЛСР. Визнавши в загальних рисах платформу більшовизму, ці партії вбачали своїм завданням захист національних інтересів українського народу шляхом відстоювання ідеї необхідності побудови самостійної соціалістичної Української республіки або входження її на рівноправних засадах до Всесвітньої Соціалістичної Федерації.

Напередодні ухвалення IV Універсалу в умовах війни та політичної непевності серед українських політичних партій точилися суперечки щодо оголошення незалежності УНР. З трьох варіантів Універсалу (УСДРП (В. Винниченко), УПСР (М. Шаповал, М. Салтан) та М. Грушевського) прийняли на обговорення третій. Проти нього виступили представники меншовиків, єврейських партій, польського Централу, УПСФ, частина українських еседеків. І лише коли прийняли закон про

національно-персональну автономію, тоді проголосували за незалежність.

Партії лівого політичного спектра в Україні були найчисельнішими, наймасовішими й найвпливовішими партіями національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. Саме вони на різних її етапах формували напрями державної політики. Такий стан речей пояснювався насамперед об'єктивними причинами – гостротою соціальних суперечностей у країні, радикалізацією настроїв значної частини населення та потребою негайного розв'язання економічних проблем. Не останню роль в цьому відіграв і так званий «більшовицький чинник».

Українські центрристські партії також відігравали важливу роль у становленні української державності часів національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ), яка виникла внаслідок організаційної еволюції Товариства українських поступовців (ТУП), знаходилася в опозиції до соціалістичних партій, проте в її складі було багато людей, які мали потрібну практику для державної роботи. Соціальну базу партії здебільшого, особливо на початку існування, складала міська інтелігенція, яка гуртувалася в громадах. Також складовою частиною партії були середні землевласники, представники буржуазних кіл, селяни та робітники. УПСФ мала суттєвий вплив на політичний курс Генерального секретаріату та Центральної Ради. З серпня по листопад 1917 р. вони разом з УСДРП створили урядову коаліцію, хоча поза урядовими структурами ці дві партії лишалися зятими політичними опонентами.

У період Центральної Ради партія більш тяжіла до лівих ідей, поділяючи

тогочасне захоплення соціалізмом, тому на цьому етапі її можна віднести до лівоцентристських. УПСФ під час існування Української Держави сприйняла політику гетьмана П. Скоропадського, її представники були наближені до міністерських кабінетів. У добу Директорії УНР есефі виступили об'єднуючим фактором для українських правих сил, організувавши та взявши участь у діяльності Українського національно-державного союзу. Незважаючи на ліберально-демократичний курс, УПСФ протягом 1918–1919 рр. пройшла шлях від протистояння з УСДРП до налагодження з ними співпраці. Їхні бачення на державотворення розійшлися у 1920 р. Тож хоча УПСФ-УСРДП й були ліберально-демократичною силою, проте у своїх програмних засадах вони мали лівий ухил, що зумовлюється загальною модою на соціалізм у ті часи. У період національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. партія була близькою до західноєвропейських соціал-демократичних ідей.

До лівого центру можна віднести Українську трудову партію (УТП), яка утворилася навесні 1917 р. з ініціативи групи колишніх членів ТУП. Серед її лідерів були Ф. Крижанівський, М. Грушевський, В. Коваль, які відіграли значну роль у діяльності Центральної Ради. Політична платформа партії в цілому була близькою до УПСФ, а в питанні вирішення аграрної програми – до Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). Своєю соціальною базою ця політична сила заявила селянство, робітників та трудову інтелігенцію – на таку базу орієнтувалися майже всі тогочасні українські партії. Проте ці соціальні верстви надавали перевагу більш яскравим і крупним виразникам їхніх

інтересів – УСДРП, УПСР, УДХП, УПСФ. Тож Українська трудова партія була нечисленною, її підтримувало вузьке коло української інтелігенції [25, с. 249]. Державотворча ідеологія УТП нагадувала збірку основних ідей провідних українських партій того часу. Партія виступала за демократичні свободи (вільні збори, спілки, свобода слова та віри, рівні права усіх громадян тощо), скасування приватної власності на землю та створення Земельного фонду, грошову компенсацію за землю від держави, визнання індивідуальної та колективної форми володіння землею без права на власність, відокремлення церкви від держави, скасування регулярної армії та заміну її на народну міліцію (проте, на її думку, це варто було робити лише після виконання автономістсько-федеративного плану з держустрою), загальну безкоштовну освіту та інші загальнопоширені на той час програмні пункти. Представники УТП, маючи місця в Центральній Раді, чинили невеликий вплив на загальний політичний курс, адже їх було зовсім небагато. У Малій Раді Трудова партія була представлена Ф. Крижанівським, К. Вротновським-Сивошапкою, В. Ковалем та І. Сніжним [45, с. 231–234]. Маючи соціалістичну орієнтацію в ідеологічному плані, вона знаходилася між УПСФ та УПСР. Не ставши впливовою політичною силою, УТП була виразником політичних прагнень невеликої частини української інтелігенції.

У грудні 1917 р., об'єднавшись з іншими групами самостійницького спрямування, УНП стала основою формування нової партії – Української партії самостійників-соціалістів (УПСС (УНП)). До складу нової партії УНП ввійшла на федеративних засадах, що й

було зафіксовано у повній назві партії. Лідери УНП М. Міхновський та В. Липинський, не поділяючи соціалістичну орієнтацію УПСС, відмовились стати її членами. Пізніше вони увійшли до Української демократично-хліборобської партії (УДХП) і активно там працювали. Частина членів УНП також увійшла до УДХП [25, с. 210].

До центристських партій слід віднести й УПСС. У програмі соціалістів-самостійників присутня наявність соціалістичних вимог, вони перебували в опозиції до режиму гетьмана П. Скоропадського, брали активну участь в антигетьманському повстанні. В часи Директорії УНР партія була в опозиції щодо політики деяких її урядів, виступала проти різних модифікацій радянської форми влади. УПСС, як і соціалісти-федералісти, фактично виконувала роль правої опозиції. З самого початку свого існування партія завжди відстоювала ідею незалежної української держави. Особливістю її національно-державної програми було те, що вона виступала за запровадження в Україні інституту президентства [49, с. 14].

Також до центристського табору в період Директорії УНР можна віднести Українську народно-республіканську партію (УНРП) та Селянську соціалістичну партію (ССП).

Український правий фланг оформився найпізніше. Він був кількісно найменшим. Однією з найвпливовіших правих партій став Всеукраїнський союз земельних власників (назва прийнята на II партійному з'їзді у жовтні 1918 р.), що створився на основі регіональних осередків Всеросійського союзу землевласників. У період правління Центральної Ради Союз знаходився в опозиції,

не поділяючи соціалістичної орієнтації її тогочасних керівників. З приходом в Україну австро-угорських та німецьких військ він активізував свою діяльність, підтримуючи невдоволення частини селянства скасуванням приватної власності на землю. Його представники ввійшли до складу створеної П. Скоропадським Української народної громади (УНГ), метою якої було усунення від влади Центральної Ради. Союз підтримав державний переворот П. Скоропадського, і на партійному з'їзді 29 квітня 1918 р. його делегати голосували за обрання генерала гетьманом України. В добу Гетьманату члени партії займали міністерські посади у всіх урядах, крім коаліційного (жовтень 1918 р.). З падінням Гетьманату в період Директорії УНР партія припинила своє існування.

Іншою впливовою правою організацією був Протофіс (Союз представників промисловості, торгівлі, фінансів та сільського господарства), який оформився навесні 1918 р. Як і Союз землевласників, новостворена політична структура підтримала гетьмана П. Скоропадського, її члени входили до складу всіх гетьманських урядів. Разом із тим багато членів цих політичних організацій мали спільний погляд на гетьманську Українську Державу. Вони сприймали її як тимчасовий історичний етап, розцінюючи лише як найменше зло порівняно з більшовицькою Росією. Часом сприятливих можливостей для функціонування Протофісу був період Гетьманату, після його повалення партія була змушена припинити своє існування. З огляду на національний партійний склад та політику Союз землевласників і Протофіс лише умовно можна вважати українськими політичними партіями, хоча вони діяли

на території України і на певному етапі визначали основний державний курс.

Суто українською правою політичною партією була Українська демократично-хліборобська партія (УДХП). За весь час існування партія ніколи не була урядовою, при всіх режимах вона перебувала в опозиції, яка зумовлювалася різними причинами. В періоди Центральної Ради та Директорії УНР партія не поділяла радикального соціалістичного курсу правлячих партій, у добу Гетьманату – проросійську орієнтацію урядових партій. Але у всі часи УДХП незмінно відстоювала позицію підтримки української влади незалежно від її соціальної основи. Діяльність партії в Україні припинилася з поразкою визвольних змагань за незалежність.

Ще однією правою українською партією був Всеукраїнський союз хліборобів-власників (селян), який з'явився внаслідок розколу на II партійному з'їзді Всеукраїнського союзу земельних власників. Новостворений союз виступав за суверенну українську державу, скликання сейму та проведення аграрної реформи в інтересах селян. Згодом союз перейменувався на Українську народну партію (УНП), створену у травні 1919 р. Програмні постулати цього політичного утворення були близькі до УДХП.

В цілому, як свідчить аналіз, праві партії не відігравали суттєвої ролі (за винятком доби Гетьманату) в політичному житті України. На фоні постійного загострення соціальних проблем та ліворадикальної пропаганди націонал-комуністичних українських партій і найбільше більшовиків їхні програми не мали сприятливих можливостей знайти широку підтримку серед народних мас. Водночас саме в

період національно-визвольної боротьби 1917 – 1921 рр. були закладені основи українського консервативного руху.

Для діяльності українських політичних партій найсприятливішим був період Центральної Ради – саме тоді спостерігались активний процес розширення партійних рядів, широка пропагандистська та агітаційна робота партій серед населення. Партії на той момент мали найбільший авторитет та підтримку у народних мас, найбільшу кількість членів. У подальші періоди національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. партійні лідери захопилися боротьбою за владу, зосередивши основну увагу не на розбудові власних партійних організацій та залученні на свій бік широких верств населення, а на намаганнях «творити високу політику». Майже повне зосередження уваги виключно на питаннях державотворення спричинило відрив керівних партійних структур від первинних організацій, втрату зв'язків на місцях, внаслідок чого значно скоротилася як кількість партійних осередків, так і загальна чисельність партій. Реалії політичного життя змусили партійних лідерів пожертвувати перспективами організаційної розбудови власних партій для реалізації невідкладних державних інтересів.

Після повалення самодержавства лідери українських політичних партій, спостерігаючи за перетвореннями в Росії, щиро вірили в те, що національні проблеми можна вирішити в межах єдиного загальноросійського революційно-демократичного фронту. Вони вважали, що перемога Лютневої революції відкриє всі наявні можливості для здійснення першочергових прагнень українського народу і стимулює об'єднання

з усіма демократичними силами колишньої Російської імперії для проведення таких кардинальних перетворень, які б забезпечили реформування всіх сфер життя за прогресивними на той час світовими зразками. З огляду на це автономістсько-федералістські тенденції в українському національно-визвольному русі сильно зміцніли, а гасло широкої національно-територіальної автономії України у складі Російської демократичної федеративної республіки у значній частині українського політикуму було визнано першочерговим і, зрештою, набуло широкої підтримки серед українського загалу.

Прихильники незалежності виступали за створення власної держави на всіх етнічних українських землях (від Карпат до Кавказу) із забезпеченням прав національних меншин. Для справедливого вирішення українського питання на міжнародному рівні висувалася вимога обов'язкової присутності представників українського народу на майбутніх мирних переговорах після закінчення Першої світової війни [44].

На відміну від більшості тогочасних українських партій УНП виступала за створення сильної регулярної української армії. Тому значна увага партії була зосереджена на роботі серед військових, її лідери активно працювали в напрямку українізації військових частин російської армії. Український військовий клуб ім. П. Полуботка, який займався організацією українських національних військових частин, знаходився під впливом УНП. Тільки в Києві клуб нараховував близько 500 членів [18].

Наявність двох альтернативних позицій в українському національному русі зумовила внутрішнє протистояння.

Очільники політичних партій федералістського спрямування прагнули не дати можливості прихильникам незалежності України пропагувати свої погляди. Так, на Національному Конгресі не були допущені до оголошення доповіді, в яких не підтримувались ідеї автономії та федерації. Рада Союзу українських автономістів-федералістів (СУАФ) визнала книгу «Катехізіс Українця» шовіністичною та порадила своїй книгарні не брати її для продажу [34].

М. Грушевський 4 квітня 1917 р. на спільному засіданні Президії Центральної Ради, Виконавчого Комітету громадських організацій, Ради робітничих депутатів, воєнної Ради Київського гарнізону, коаліційної Ради студентства і представників соціалістичних партій заявив, відповідаючи на звинувачення в самостійництві: «Така течія існує, але дуже слабка. Вона зустрічає опозицію з боку організованої більшості свідомих українців. Проти такої течії ми будемо виступати найкатегоричнішим чином» [19].

У вересні 1917 р. у Києві з ініціативи керівництва Центральної Ради був проведений 3^{ій} з'їзд народів Росії, на якому обговорювалися питання утворення федеративної Російської республіки. Виступаючи перед делегатами з'їзду, М. Грушевський назвав федералізм конструктивним явищем, за допомогою якого всім народам можна забезпечити рівні права і задовольнити їхні національні прагнення. Він зазначив, що «для всієї великої маси народу України – федералізм не являється перехідним ступенем до державної незалежності. Навпаки, для нас, українців, державна незалежність лежить не перед нами, а поза нами... Ми розглядаємо федерацію не як шлях до самостійності, але як шлях

до нових перспектив, які вже давно відкрилися провідним розумам людства, як шлях до федерації Європи і в майбутньому – до федерації всього світу» [36].

Намагаючись перешкодити діяльності самостійників, партії федералістського спрямування переконували українське населення у тому, що прагнення незалежності є домаганням поміщиків і капіталістів, яке відповідає їхнім класовим інтересам і не має нічого спільного з інтересами працюючого люду й означає збереження буржуазно-поміщицького ладу.

Очікувальна позиція провідних українських політичних партій, які визначали політику Центральної Ради на переговорах з Тимчасовим урядом, і відмова останнього офіційно визнати і юридично оформити автономію України стали причиною того, що вже восени 1917 р. ідея самостійності України почала все більше набувати популярності в українському суспільстві.

Українська народна громада (УНГ) оформилася наприкінці березня 1918 р. у Києві з ініціативи П. Скоропадського. На думку її організатора, вона мала стати осередком і центром опозиції та об'єднати всіх незадоволених політикою Центральної Ради. З самого початку Громада своєю метою поставила підготовку повалення Центральної Ради та запровадження в країні сильної влади.

Незважаючи на те, що з ряду принципів питань програма Громади містила не зовсім чіткі положення, зрозуміло, що організація не сприймала існуючу форму державного правління як остаточну, а також те, що її уяви щодо принципів організації економічного життя базувалися не на соціалістичних ідеалах і не збігалися з політикою правлячого уряду.

З приходом до влади П. Скоропадського Українська народна громада припиняє своє існування. Підготувавши і допомігши здійснити державний переворот, Громада водночас заклала ідейно-теоретичні підвалини внутрішньополітичного курсу майбутньої Української Держави. Її найбільш активні члени брали участь у гетьманських урядах, формуючи основні напрями їх діяльності.

Українська народно-республіканська партія (УНРП) виникла наприкінці 1918 р. Ідея організації нової партії належала київській інтелігенції, яка не поділяла соціалістичних поглядів. Ініціативна група розробила проект програми, який поширювався на провінції (загалом у Київщині). Наприкінці грудня 1918 р. члени ініціативної групи та кілька представників із провінції провели перше засідання і вирішили дати назву партії «Українська народно-республіканська партія» [33].

ЦК розгорнув активну діяльність щодо закладання партійних осередків на місцях. У губернські міста були направлені уповноважені від ЦК, у завдання яких входило провести організацію губернських комітетів партії [32]. З огляду на постійну воєнну ситуацію навряд чи УНРП мала розгалужену мережу партійних осередків. Точно відомо, що була Київська організація. Згодом під час переїзду Директорії УНР керівництво партії переїжджало разом із нею. Тому, швидше за все, у Вінниці, Рівному, Кам'янці-Подільському працювали нечисельні партійні групи. Загальна чисельність УНРП не перевищувала кілька десятків осіб [25, с. 497].

УНРП виступала за парламентсько-президентську республіку. На той час програми правлячих партій УНР

(УСДРП, УПСР, УПСФ) не передбачали посади президента. За посаду президента висловлювалися УПСС та УДХП.

Від правлячих соціалістичних партій УНРП відрізняло те, що вона виступала за викуп державою вилучених приватних земель за оцінкою їхньої прибутковості. Викупна сума мала виплачуватися власникам так званими викупними свідоцтвами, тобто цінними паперами. Погашення цієї суми та частини відсотків мала взяти на себе держава, а інша частина відсотків компенсувалася за рахунок особливого податку із земель, наділених трудовому селянству. Програма у загальних рисах розписувала механізм наділення селянства землею, окреслюючи ті категорії, які мали право на отримання землі від держави. На переконання укладачів, земля мала наділятися на підставі довічного користування і передаватися у спадщину працюючим на ній членам родини. Ліси та надра землі проголошувалися власністю держави [39, с. 12–15].

9 лютого 1919 р. уже у Вінниці, куди під тиском більшовицьких військ змушені були евакуюватися державні установи УНР, УНРП разом із УПСФ видали спільний «Меморандум по сучасному моменту». У документі окреслювалися основні підходи партій щодо розв'язання нагальних політичних і соціально-економічних проблем в Україні. Цікаво, що однією з головних причин невизнання УНР країнами Антанти називалася внутрішня політика українського уряду – «крайности в сфері соціальної політики» та недемократичний підхід до організації державної влади, що позбавило можливості взяти участь у державному будівництві «всім живим творчим силам». Далі проводилася

думка, що рішуча зміна політичного курсу могла би знову повернути Україні «давні міжнародні симпатії». А оскільки, на переконання цих партій, у тодішніх умовах реалізувати всі законні прагнення українського народу можливо було лише за допомогою країн Антанти, то така зміна мала відбутися найближчим часом. Необхідними в цьому напрямі заходами вважалися – забезпечення демократичного волевиявлення всього народу через найшвидше скликання парламенту на підставі загального, рівного, прямого, таємного і пропорційного виборчого права; проведення аграрної реформи за принципом примусової ліквідації великої земельної власності та збереження дрібної земельної власності з обмеженими правами щодо купівлі-продажу землі; державного регулювання промисловості без перешкод для приватної ініціативи і забезпечення прав робітників.

У меморандумі висловлювалася впевненість, що держави Антанти, які висунули гасла демократизації політичного ладу європейських держав, забезпечення національних прав поневолених народів, «поширять свої визвольні тенденції також на український народ» і активно підтримають його національно-державні змагання як на його етнічній території, так і на світовому конгресі. Вважалося, що світовий конгрес мав остаточно закріпити міжнародне становище самостійної соборної УНР у складі всіх земель, які були заселені українцями [41]. Незважаючи на те, що цей меморандум не підписали соціалісти-самостійники, вони офіційно повідомили керівні органи УПСФ і УНРП про те, що погоджуються із усіма положеннями документа [42].

Під тиском поміркованих партій та зовнішніх обставин Директорія змушена була піти на демісію кабінету В. Чехівського. 13 лютого 1919 р. своїм наказом вона затвердила новий склад Ради народних міністрів на чолі з С. Остапенком. Основу нового уряду становили представники УПСФ та УПСР, хоча за персональним принципом туди входили й есдеки та есери центральної течії. Два портфелі отримали народні республіканці – міністром земельних справ став Є. Архипенко, міністром шляхів – П. Пилипчук. Українські соціалістичні партії – УСДРП і УПСР – відмовились на офіційному рівні від членства в уряді. Тому новопризначений кабінет вони розглядали як буржуазний. Однак правлячі партії, так звані «буржуазні», його таким не вважали. Про це було заявлено у листі до редакції «Робітничої газети», який підписали Головний комітет УПСФ і ЦК УНРП. У листі зазначалося, що їхню позицію підтримують і соціалістичні самостійники. Зазначені партії підкреслювали, що новостворений уряд не є ні «урядом соціалістів-федералістів», ні «урядом буржуазної демократії» [42].

Кабінет С. Остапенка намагався втілити в життя програми тих партій, які його складали. Зокрема, він практично відмовився від «трудового принципу». Але складність зовнішніх і внутрішніх обставин не дала змоги налагодити чітку урядову роботу. Зрив переговорів з Антантою та загострення соціального напруження всередині країни призвели до його демісії.

9 квітня 1919 р. було затверджено склад нового кабінету міністрів на чолі з Б. Мартосом, основою якого стали УСДРП і УПСР. 12 квітня уряд оприлюднив свою Декларацію. У документі

наголошувалося на соціалістичному характері уряду й підкреслювалося, що у внутрішній політиці він буде прагнути до запровадження «трудового принципу».

Формування соціалістичного уряду викликало незадоволення правих сил, які зробили спробу через військовий переворот змінити політичний курс УНР. Заколот розпочався 29 квітня 1919 р., на чолі став командувач Південно-Західного фронту В. Оскілко. У літературі відзначається причетність до заколоту керівництва УНРП [25, с. 503]. Але спроба перевороту не вдалася.

До кабінету Б. Мартоса УНРП поставилася негативно і стала частиною опозиційного блоку так званих правих політичних сил, до якого також входили соціалісти-самостійники, соціалісти-федералісти, хлібороби-демократи та галицький політичний провід. Основні відмінності між правою опозицією та соціалістичним кабінетом полягали в різному розумінні соціально-політичних засад державотворення. Праві партії не визнавали «трудовий принцип» формування влади, вважаючи його проявом більшовизму, і пропонували відмовитися від нього та перейти на парламентські принципи західного зразка. На їхню думку, це дало б можливість утворити єдиний фронт демократичних сил України для розбудови державності. Названі партії були переконані в тому, що така трансформація урядової політики УНР сприяла б визнанню її з боку великих країн Заходу. Це зумовило підтримку цими партіями заходів членів комісії Трудового Конгресу щодо відновлення їхньої роботи.

УНРП стала членом опозиційного органу – Українського національно-державного союзу (УНДС), який утворився

15 липня 1919 р. До його складу ввійшли УПСФ, УПСС, УНП, ССП. УНДС виступав за скликання парламенту і вимагав від Директорії відмови від «трудового принципу». Партії-члени союзу розгорнули кампанію за усунення соціалістичного уряду від влади і скликання нового кабінету з залученням до його роботи «всіх здорових сил». Саме під тиском критики цього органу УСДРП поступово схилилася до ідеї парламентаризму.

Під час національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. українці вперше за багато століть заявили про себе як про окрему націю і збройно виступили за відродження власної держави на всіх етнічних українських територіях, гасло соборної України поступово стає гаслом усіх тодішніх українських політичних партій незалежно від їх ідеології, тобто від консервативних до соціалістичних. Принцип соборності (збирання етнічних українських земель в межах національної держави) став основоположним незалежно від того, за яку національно-державницьку модель виступали партії – автономну Україну в складі федеративної Російської республіки чи незалежну Україну.

Повалення Тимчасового уряду створило сприятливі умови для поширення влади Центральної Ради на всі українські губернії, а також декларування своїх прав на ті повіти сусідніх губерній, де українці становили більшість населення. У відозві створеного під керівництвом Центральної Ради «Крайового Комітету для охорони революції на Україні» вперше конкретно визначалися територіальні межі України. Влада комітету поширювалася «на всю Україну, на всі дев'ять губерній: Київську, Подільську, Волинську, Полтавську, Чернігівську,

Харківську, Херсонську, Катеринославську й Таврійську» [28].

З проголошенням Української Народної Республіки, прийняттям III та IV Універсалів ЦР у процесі розбудови незалежної держави принцип соборності українських земель, визначення її території та чітких кордонів набуває статусу державної політики, перетворюючись з теорії на практику. Саме в цьому напрямі провадила свою зовнішню політику Центральна Рада. Однак непослідовна, а подеколи відверто нерішуча політика її провідних партій не дала позитивних результатів. Так, не вдалося реально приєднати до УНР території, передані їй за умовами Брестської угоди між УНР та Четверним союзом – Підляшшя та Холмщину.

Незважаючи на те, що внаслідок державного перевороту УНР припинила своє існування в квітні 1918 р., розв'язання проблеми соборності українських земель стало одним із основних напрямів політики гетьмана П. Скоропадського та його уряду, які намагалися приєднати до України якомога більше її етнічних територій. Цей напрям політики гетьмана завжди перебував у центрі уваги всіх українських політичних партій і став для них одним із критеріїв оцінювання «рівня українства» гетьмана та його уряду.

Приєднання до Української Держави таких повітів колишньої Російської імперії, як Гомельський Могилівської, Путивльський і Рильський Курської губерній, де українці становили більшість населення, одноставно підтримали український загальний і українські політичні партії. Знаходили розуміння й заходи уряду щодо можливого долучення Криму, Східної Галичини та Кубані.

Позитивно оцінюючи діяльність гетьманського уряду щодо приєднання Криму, «Нова Рада» писала у вересні 1918 р.: «Питання про приєднання Криму до України майже вирішено, і ми певні, що це рішення дістане однодушне почуття людности як України, так і Криму» [31]. Відносини між Україною та Кримом, на думку більшості українських партійних лідерів, мали бути федеративного характеру, тобто Крим повинен отримати права широкої місцевої автономії з власним законодавчим органом. У компетенції загальнодержавних органів мали залишитися фінансова й торгово-промислова сфери, залізниця, пошта, телеграф, військові справи, суд, зовнішня політика, рештою ж мали відати крайові органи влади. Водночас українські політичні партії виступали проти домагань певних урядових кіл Криму перетворити ці відносини на конфедеративні чи союзні зі сподіванням на те, що остаточне вирішення цього питання відбудеться на світовому конгресі і Крим відійде до Росії [30].

Принципово незмінною залишалася позиція партій і щодо Холмщини та Бессарабії – тільки волевиявлення населення цих територій могло вирішити питання про їхню державну належність. У травні 1918 р. на шпальтах «Нової Ради» висловлювалася надія, що «і нинішній уряд буде вживати всіх заходів, щоб повіти Хотинський, Акерманський та частина інших, де живе українське населення, були приєднані на основі самовизначення населення до української держави» [29].

Водночас українські політичні партії вкрай негативно поставилися до підписання 7 серпня 1918 р. представниками уряду Української Держави й

уряду Всевеликого Війська Донського угоди, за якою Ростов-на-Дону, Таганрог і вся Донецька округа, без попереднього узгодження з місцевим населенням, більшість якого становили українці, закріплювалися за Всевеликим Військом Донським. З цього приводу 30 серпня відбулося засідання Українського національного союзу (УНС), на якому було ухвалено резолюцію з вимогою перегляду підписаних умов угоди. У резолюції, зокрема, наголошувалося на тому, що «Українське громадянство та народ ніколи не примиряться з фактом відокремлення та поневолення українського народу на Донщині» [43].

Проголошення гетьманом П. Скоропадським 14 листопада 1918 р. Грамоти про федерацію України із небільшовицькою Росією, успішне розгортання повстання під проводом Директорії й відновлення УНР, з одного боку, а також українсько-польська війна за західноукраїнські землі – з другого, прискорили об'єднання двох республік. Кожна зі сторін розраховувала на допомогу іншої у розв'язанні власних військово-політичних і державних проблем. Тому 1 грудня 1918 р. (за два тижні до падіння Гетьманату) у Фастові було укладено попередній (прелімінарний) договір між повстанською Директорією та представниками ЗУНР про об'єднання обох частин України в єдину державу.

Більшість українських політичних партій позитивно поставилася до таких заходів Директорії, що й було зафіксовано в їхніх програмних документах. Так, у резолюції щодо сучасного моменту VI Конгресу УСДРП, який пройшов 10–12 січня 1919 р., зазначалося: «Український народ, розірваний на частини між ріжними країнами (в Галичині,

Буковині, Угорщині, Бессарабщині, Кубані та Дону), простує серед найтяжчих фінансово-економічних і міжнародних обставин, оточений імперіалістичними і контрреволюційними ворогами (польські, румунські, донські, добровольчі, антантські і світські наступи на Україну), – простує до об'єднання в національно-суверенних формах державного життя» [14]. В постанові Української партії соціалістів-самостійників, схваленій на зборах 1 січня 1919 р. в Києві, наголошувалося, що необхідно негайно надати допомогу Галичині й Буковині грішми, харчами та збройною силою [34]. Подібні резолюції та постанови були ухвалені й іншими українськими політичними партіями.

Урочисте проголошення Акта Злуки Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою відбулося 22 січня 1919 р. на Софійському майдані в Києві.

Це об'єднання мало велике морально-політичне значення, хоча через низку причин залишилося більше теоретично-юридичним, аніж фактичним. Опинившись у колі фронтів, Директорія поступово втрачала територію, а з нею й реальну можливість розбудови соборної української держави. Ситуація погіршувалася й відсутністю внутрішньої єдності – Директорії не вдалося об'єднати навколо себе всі українські політичні сили.

З остаточним встановленням радянської влади Директорія втрачає всю українську територію і перебирається за кордон, де С. Петлюра намагається, однак безрезультатно, заручитися підтримкою інших країн, зокрема Польщі. Всі політичні партії, котрі не визнали радянської влади, припиняють свою діяльність на теренах України і переносять її

за кордон. Саме за кордоном триває розроблення концепції української державності та соборності всіх етнічних українських земель.

Принцип соборності українських земель був єдиним спільним принципом політичних доктрин усіх українських політичних партій періоду національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. незалежно від їх ідейно-політичної орієнтації. Маючи різні погляди щодо форми організації української держави (монархія, парламентська республіка, республіка Рад тощо), всі вони поділяли думку про те, що ця держава має розбудовуватися на всіх етнічних українських землях.

Позиція українських політичних партій щодо військового будівництва в умовах державного самовизначення України базувалася на різних політичних підходах. Основне розходження між українськими політичними партіями в питаннях військового будівництва зумовлювалося метою їх політичної боротьби за державний статус України. Як уже зазначалося, політичні партії (УПСР, УСДРП, УПСФ) перебували в полоні федералістських ілюзій і передбачали існування України в складі Російської федеративної демократичної республіки. А ряд партій головний напрямок політичної боротьби зосереджували на забезпеченні національно-державної самостійності Української держави (УНП (М. Міхновського), УДХП).

Падіння самодержавства, демократизація суспільства, піднесення національно-визвольного руху вплинули на національну розмежованість в лавах російської армії, стали підґрунтям для створення національних збройних сил в Україні.

Лідери соціалістичних партій, які входили до керівного складу УЦР, вважали неможливим реформування армії у воєнних умовах, в умовах існування фронту. Вони не підтримали пропозиції самостійників і щодо створення при Українській Центральній Раді керівного органу з військових справ, намагалися не допустити до керівництва військовими справами представників самостійницьких партій, тим самим обмежити їх вплив на військовий рух.

Відстоюючи автономію України, лідери провідних українських партій великі сподівання покладали на рух вільного козацтва і розглядали його як основу майбутньої військової сили України. Загони вільного козацтва вписувалися у військову концепцію українських партій – УСДРП, УПСР, УПСФ, які виступали за територіально-міліційну систему формування українського війська.

Реальним проявом військового руху, зіставленням поглядів політичних сил на військове будівництво стали Всеукраїнські військові з'їзди. Аналіз їх роботи показує, що військові з'їзди використовувалися УЦР головним чином для підтримки вимог автономії України та українізації військових частин. З цією метою було створено Український генеральний військовий комітет (УГВК) – провідний орган українського військового руху.

З проголошенням УНР активізувався вплив партій в армії. Серед інших виділялися українські есери, які створювали партійні організації у військових формуваннях. Представництво українських соціал-демократів у Всеукраїнській військовій раді сприяло формуванню окремої фракції при ньому.

Військова політика УЦР, що перебувала під впливом лідерів українських

політичних партій (УСДРП, УПСР, УПСФ), призвела до того, що наприкінці 1917 р. відбулася руйнація українізованих військових частин. У січні 1918 р. Законом УЦР при Генеральному Секретаріаті військових справ було утворено Комітет з демобілізації армії. Негативно впливала на розбудову армії і часта зміна військового керівництва.

Запрошення Центральною Радою в УНР військ Німеччини і Австро-Угорщини свідчило про військове безсилля політичного проводу України. Орієнтація лідерів політичних партій на міліційну систему комплектування армії, недооцінка регулярних збройних сил стали одними з причин іноземної окупації України. І лише у квітні 1918 р. нові політичні реальності змусили керівництво УЦР змінити своє ставлення до будівництва національних збройних сил. Військове міністерство та Генеральний Штаб опрацювали план організації армії на основі територіального набору. Регулярна армія мала замінити народну міліцію. Однак розроблені плани, в зв'язку із зміною політичної ситуації, не були реалізовані.

Гетьман П. Скоропадський добре розумів значення збройних сил для держави. Військова політика в його державотворчій програмі займала одне з пріоритетних місць. Законопроект «Про політично-правове становище військових» передбачав певні обмеження в правах для громадян, що знаходилися на військовій службі. Зокрема, заборонялося військовослужбовцям входити до складу спілок, товариств, партій, рад, комітетів та інших організацій, які мали політичний характер. Весь тягар військової повинності мав лягти на заможне сільське населення України,

вважаючи його найбільш консервативним і стабільним класом [27, с. 9].

Формування патріотично налаштованого війська мав вирішити наказ військового міністра О. Рогози від 29 червня 1918 р., який серед іншого передбачав, що до війська будуть прийматися юнаки за рекомендацією партії хліборобів-землевласників. П. Скоропадський намагався відновити українське козацтво й досягти дві мети: створити заможну, з сильними історичними традиціями верству суспільства, а також отримати надійне, не розкладене більшовицькою пропагандою українське військо. Проте недооцінка широкої соціальної бази у формуванні війська, зволікання з призовом і укомплектуванням збройних сил та створення військових частин з вираженою проросійською орієнтацією стали основними помилками Гетьманату у військовому будівництві.

Утворений в середині травня 1918 р. Український національно-державний союз (УНДС) став суттєвим кроком в об'єднанні опозиційних Гетьманату українських політичних сил. Основними формами боротьби проти влади П. Скоропадського УНДС на першому етапі визнавав легальні методи. Більш широкий спектр національних сил об'єднував Український національний союз (УНС), керівництво якого прагнуло не зміцнення державної влади в Україні, а соціально-економічних змін в суспільстві.

Реалізувати завдання військового будівництва українські політичні партії намагалися різними шляхами та засобами. При УНС була сформована військова комісія, яка претендувала на функції військового відомства. Есери намагалися засновувати партійні організації у військових частинах. Тактичний напрям

цієї партії передбачав боротьбу невеликими свідомими бойовими загонами проти офіційної гетьманської влади.

Партія соціалістів-федералістів виступала за організацію національної армії та флоту. В числі умов, за яких представники цієї партії могли увійти до складу гетьманського кабінету міністрів, висувалася вимога організації постійної і аполітичної армії. Хлібороби-власники вважали за можливе відродити в Україні козацький військово-державний устрій та сформувати з козацтва кінні частини і закликали служити в них українських військових старшин. На погляд хліборобів-демократів, в мирний час військо формувалося б за міліційним принципом, а на період військової загрози – перетворювалося б на регулярну армію. Водночас лідери УДХП обстоювали принцип повної безпартійності українського війська, яке мало обороняти незалежність українського народу. Лідери УСДРП зазначали, що партія не може ігнорувати таких соціальних явищ, як війна, мілітаризм, військо. Соціал-демократи вважали необхідним створення регулярної української армії. Соціалісти-самостійники визнавали потребу для України мати добре організовану і дисципліновану армію і проводили в цьому напрямку агітацію серед населення, свідомих українських офіцерів і вояків, зосереджуючись на національному характері війська. Однак реального внеску в справу військового будівництва українські політичні партії в роки Гетьманату не внесли.

Керівники українського національного руху виявилися неспроможними об'єднати свідомі українські сили різних політичних таборів, зосередитись на розбудові незалежної України та її

збройних сил. Водночас брак часу, зволікання у проведенні військової реформи, нехтування національним характером збройних сил не дали можливості П. Скоропадському сформувати регулярне військо, здатне забезпечити безпеку Української Держави.

Військо УНР формувалося в ході антигетьманського повстання, а його основою були повстанські загони. У першій половині грудня 1918 р. чисельність повстанських формувань, за різними оцінками, становила від 150 до 300 тис. осіб [55, с. 106]. З перемогою антигетьманського повстання більшість армії Директорії розійшлася по домівках. Зорганізувати необхідні сили для подальшої боротьби з ворогами УНР Директорія була не в змозі – не існувало законодавчої бази, соціально-економічних та політичних умов для створення і утримання армії. Аналіз показує, що Директорія у військовому будівництві повторювала ті ж помилки, що їх допускала Центральна Рада. Зокрема, не залучала до розбудови збройних сил військових фахівців «старої школи», спостерігалася політизація та ідеологізація військових формувань.

Серед військового керівництва УНР мало місце невдоволення некомпетентним втручанням провідників Директорії у військове будівництво. Фактичні матеріали свідчать про відсутність у державного керівництва єдності в оцінках подій на фронті та боездатності української армії. При призначенні на командні посади не завжди враховувалася військова освіта людей.

Отаманщина періоду Директорії стала синонімом політичної нестабільності в Україні. Вона була одним з основних чинників, які перешкоджали Директорії

стабілізувати політичне становище в країні, налагодити діяльність збройних сил УНР. До того ж отаманський рух підігривався й окремими українськими політичними партіями.

Партія лівих українських есерів (боротьбистів) виступила за збройну боротьбу проти Директорії, в питаннях влади змикаючись з більшовиками. У січні 1919 р. українські соціал-демократи розкололися на дві частини: ліві перебували на позиціях націонал-комунізму, прагнули створити незалежну самостійну Українську Соціалістичну Республіку, інше крило продовжувало захищати засади парламентаризму.

Провідні українські політичні партії доби Директорії в своїх програмних документах декларували створення регулярної національної армії. УПСР (центральна течія) вважала необхідним утворення дисциплінованої армії, позбавленої впливу з боку будь-яких політичних партій. Українські есери проголошували класовий принцип розбудови українського війська, передбачаючи загальний призов працюючих. УПСР (боротьбисти) виступала за створення Української Червоної армії із залученням до обов'язкового військового навчання представників всіх трудящих, які не експлуатували чужої праці. Вищим органом військової влади, з точки зору керівництва партії, в Україні передбачався колегіальний орган – Революційна військова рада (РВР) УСРР. Позиція українських есерів (боротьбистів) щодо проблем військового будівництва в Україні відображала загальнодержавницькі уподобання – більше автономії і самостійності, але тільки в рамках, що встановлені найвищою союзною владою.

Українська комуністична партія (боротьбистів) розробила власну програму військової діяльності, що передбачала утворення бойових організацій партії, які в перспективі мали стати основою Української армії. При ЦК УПК(б) утворювався військовий відділ, метою якого була підготовчо-організаційна робота зі створення війська. Комуністи-боротьбисти прагнули встановити гегемонію в українських збройних силах, застосовуючи методи роботи, якими користувалися російські більшовики. Військові гуртки УПК(б) висували кандидатів на посаду представників козацтва, які мали підтримувати військову дисципліну та законність в армії, а також проводити партійну, агітаційно-просвітницьку роботу.

УСДРП (незалежних) вела активну роботу в середовищі повстанських військ з метою використання їх для захоплення влади і встановлення радянського ладу в Україні. «Незалежники» не допускали навіть думки про об'єднання з українськими національними силами для боротьби за суверенну Українську державу. Уряд Директорії, створений з українських соціал-демократів, схилився до використання повстанських сил в інтересах керівництва УНР. Для координації дій повстанців представниками УПСР та УСДРП у вересні 1919 р. було створено Центральний Повстанський Комітет, до складу якого входили члени ЦК цих партій, а безпосереднє керівництво організацією повстанського руху здійснювали офіцери штабу Армії УНР [27, с. 12].

Прагнення Української комуністичної партії (УКП) до одноосібного державного керівництва в Україні знайшло відбиток і у військовому будівництві.

УКПісти не погоджувалися на спільну російсько-українську військову організацію, вбачаючи в існуванні єдиної армії небезпеку загострення протистояння на національному ґрунті в лавах самої армії і, врешті-решт, її розпад. Основою партійного впливу в армії мали стати командири-комуністи, а формування класового світогляду у командного складу передбачалося здійснювати у військових школах. Еволюція українських політичних партій лівого крила у бік комунізму, перевага класових пріоритетів над національними трагічно позначилися на їх здатності відстоювати державницькі прагнення українського народу, впливати на створення українських військових формувань на широкій соціальній основі.

Перебіг зовнішніх подій та критичне становище УНР змусило керівництво Директорії вдаватися до конкретних заходів щодо створення регулярної армії. Лише наприкінці квітня 1920 р. було видано наказ Головної Управи Війська УНР, яким визначалися шляхи створення Української Армії на регулярних і суто національно-демократичних засадах, враховуючи професійний рівень військовослужбовців. Однак зовнішні та внутрішні фактори не дали можливості реалізувати ці наміри Директорії [27, с. 13].

Загалом період Директорії виділяється динамічними процесами створення і протистояння широкого спектра українських політичних сил, які були виразниками різних державотворчих концепцій і, відповідно, принципів формування армії. Українські соціалістичні партії (УСДРП, УПСР), представники яких складали керівне ядро Директорії, відстоювали Українську соціалістичну

республіку, владні структури якої формувалися б за трудовим принципом. Перебуваючи при владі, ці партії прагнули створити регулярну армію на національній основі.

Партії націонал-комуністичного спрямування (УСДРП(н), УПСР(б), УКП) виступали за створення Української радянської держави. Націонал-комуністи ставили завданням формувати регулярну Червону армію за класовим принципом. Характерною рисою діяльності українських націонал-комуністичних партій було прагнення забезпечити свою гегемонію в збройних силах через належність командного складу до цих партій. Українські політичні партії правого крила (УПСС, УНП, УДХП) перебували на позиціях утворення самостійної Української демократичної держави, яка б мала регулярну національну армію, однак незначна соціальна база правих сил не давала їм змоги реалізувати свої програмові засади.

Характерна особливість керівників українських політичних партій всіх напрямків полягала в тому, що вони намагалися використати військові формування для досягнення влади, що призводило до дестабілізації політичної ситуації в країні. Аналіз подій, що розвивалися в Україні в 1917–1920 рр., свідчить, що лише консолідація всіх політичних сил навколо ідеї державності, створення та функціонування регулярних боездатних збройних сил є запорукою безпеки незалежної держави.

Політичні альтернативи, які висувала українська революція 1917–1918 рр., ставали причиною перманентної міжпартійної та внутрішньопартійної боротьби щодо визначення моделі національно-державного будівництва України.

Автономна Україна в складі демократичної федеративної Російської республіки чи самостійна незалежна Українська Держава; парламент західноєвропейського зразка, Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів чи «трудоий принцип» організації влади; військово-політичний союз з Радянською Росією чи альянс із країнами Антанти; створення єдиного національного, соціалістичного чи комуністичного фронту. Пошуки шляхів розв'язання цих проблем і приводили до міжпартійного протистояння та внутрішньопартійних поділів і розколів. Кожна партія намагалася дати відповідь на ці питання з позиції власної політичної доктрини, дуже часто вважаючи своє розуміння правильним і відмовляючи своїм опонентам в праві на власну думку. Відсутність досвіду попередньої державотворчої діяльності, легального існування партій, міжпартійної взаємодії в різних владних структурах стали на заваді конструктивній роботі представників різних партій у державних інституціях Української Народної Республіки. Саме напружена внутрішньопартійна боротьба, яка роз'їдала зсередини український національний рух, і стала однією з основних причин поразки у національно-визвольній боротьбі 1917–1921 рр.

До 1917 р. українським політичним партіям, на жаль, не вдалося розробити цілісної концепції національного державотворення, яка б визнавалася та підтримувалася різними партіями незалежно від їхнього ідеологічного спрямування. Тому розробка цієї концепції та її втілення в життя йшли паралельно вже під час революції. Деструктивним наслідком цього стало те, що існуючі до того розбіжності не були подолані і в кінцевому результаті стали на заваді

об'єднання всіх наявних українських політичних сил навколо ідеї власної незалежної державності.

Безумовно, нині з позиції історичного досвіду можна знайти багато недоліків і помилок у діяльності українських політичних партій, поставити їм у провину і відсутність чіткої програми державотворення, і невміння зосередити увагу на вирішенні головних проблем, звинуватити у непослідовності, нерішучості, поступливості тощо. Однак варто пам'ятати, що вони були першими, хто закладав підвалини української державності, і взяти до уваги ті надзвичайно складні зовнішні та внутрішні умови, в яких їм довелося діяти. Тому треба віддати належне і керівництву українських партій, і рядовому членству, які працювали на благо України, на благо її народу, і визнати, що без цієї діяльності сучасна українська держава була б неможлива.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз Т. А. Партія національних інтересів і соціальних перспектив (Політична історія УПСР) / Т. А. Бевз; НАН України, ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – К., 2008. – 587 с.: табл.
2. Бевз Т. А. Українська партія соціалістів-революціонерів: організація, ідеологія, політика: автореф. дис. ... д-ра іст. наук / Т. А. Бевз.; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 33 с.
3. Бобина О. В. Діяльність Української соціал-демократичної робітничої партії в умовах української національно-демократичної революції 1917 – 1920 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук / О. В. Бобина; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 1993. – 23 с.
4. Бойко В. М. Українські політичні партії і блоки у виборчій муніципальній кампанії 1917 року: дис. ... канд. іст. наук / В. М. Бойко. – К., 1997. – 198 с.
5. Верхоляк І. М. Аграрне питання в діяльності українських політичних партій (березень 1917 – квітень 1918 р.): дис. ... канд. іст. наук / І. М. Верхоляк. – К., 1993. – 172 с.
6. Винниченко В. Відродження нації: в 3-х т. / В. Винниченко. – К.; Відень, 1920.
7. Висоцький О. Ю. Українські національні партії початку ХХ-го століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні): монографія / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ: ДДФЕІ, 2001. – 160 с.
8. Висоцький О. Ю. Українські соціал-демократи і есери: досвід перемог і поразок / О. Ю. Висоцький. – К.: Основні цінності, 2004. – 272 с.
9. Гайдаlemівський П. Українські політичні партії. Їх розвиток і програми / П. Гайдаlemівський. – Зальцведель: Наклад Укр. військ. місії, 1919. – 44 с.
10. Гамрецький Ю. М. Криза дрібнобуржуазних партій на Україні в 1917 / Ю. М. Гамрецький // УІЖ. – 1976. – № 12. – С. 74–81.
11. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т. 1. Революційна Українська Партія (РУП) / О. Гермайзе. – К.: Книгоспілка, 1926. – 389 с.
12. Голуб А. І. Міжнародна діяльність Української соціал-демократичної робітничої партії (1900–1938): дис. ... д-ра іст. наук / А. І. Голуб; Дніпропетровський держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1999. – 424 с.
13. Довбищенко Я. З історії нашої партії (1914–1918) / Я. Довбищенко // Слово. – Катеринослав, 1918. – 28 вересня.
14. Дорошенко В. Західно-Українська Народна Республіка / В. Дорошенко // Літературно-науковий вістник. – 1919. – 16 січня, 21 січня.
15. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле. – 1914–1920: в 4-х ч. / Д. Дорошенко. – Мюнхен, 1969.
16. Єфремов С. На партійні теми / С. Єфремов // Нова Рада. – 1917. – 9, 14 квітня.
17. Животко А. 50 років. До історії Української партії соціалістів-революціонерів / А. Животко. – Прага: Вільна Спілка, 1936. – 20 с.
18. Киевская мысль. – Киев. – 1917. – 4 апреля.

19. Киевская мысль. – Киев. – 1917. – 6 апреля.
20. Ковалевський М. Од романтики до реалізму (3 історії однієї партії) / М. Ковалевський // Літературно-науковий вісник. – 1919. – Річник XX. – Т. LXXXIII. – Кн. 1. – С. 92–107; кн. 2. – С. 213–225.
21. Короливский С. М. Украинское национальное движение в период подготовки и проведения Октябрьской революции / С. М. Короливский // История СССР. – 1965. – № 5. – С. 3–24.
22. Курас І. Ф. До питання про ідейно-політичну суть «лівих» течій в УСДРП / І. Ф. Курас, С. Б. Буравченкова // УІЖ. – 1981. – № 3. – С. 83–95.
23. Лола О. 3 історії українського соціалістичного руху / О. Лола. – К., 1917. – 21 с.
24. Любовець О. М. Українські партії й політичні альтернативи 1917–1920 років: монографія / О. М. Любовець. – К.: Основа, 2005. – 311 с.
25. Любовець О. М. Українські партії революційної доби 1917–1920 років: нариси історії та програмні документи / О. М. Любовець. – К.: Парламент. в-во, 2012. – 609 с.
26. Мазепа І. Большевизм і окупація України: соціально-економічні причини нездорілості сил української революції / І. Мазепа. – Львів; Київ, 1922. – 155 с.
27. Мацагор О. А. Програмові засади та діяльність українських політичних партій у сфері військового будівництва (березень 1917–1920 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук / О. А. Мацагор; Нац. академія оборони України. – К., 2002. – 18 с.
28. Народна воля. – 1917. – 27 жовтня.
29. Нова Рада. – Київ. – 1918. – 24 травня.
30. Нова Рада. – Київ. – 1918. – 5 жовтня.
31. Нова Рада. – Київ. – 1918. – 7 вересня.
32. Нова Рада. – Київ. – 1919. – 26 січня.
33. Нова Рада. – Київ. – 1919. – 11 січня.
34. Нова Рада. – Київ. – 1919. – 4 січня.
35. Нова Рада. – Київ. – 1917. – 1 червня.
36. Нова Рада. – Київ. – 1917. – 4 жовтня.
37. Овчаров Г. По поводу освещения вопроса о большевизме / Г. Овчаров // Коммунист Украины. – 1958. – № 2. – С. 36–47.
38. Піскорський О. В. Українська демократично-хліборобська партія: ідеологія, досвід, уроки: автореф. дис... канд. політ. наук / О. В. Піскорський; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2001. – 16 с.
39. Програма Української Народної Республіканської Партії. – К., 1919. – С. 12–15.
40. Равич-Черкасский М. История коммунистической партии (большевиков) Украины / М. Равич-Черкасский. – Харьков: Гос. изд-во Украины, 1923. – 248 с.
41. Робітнича газета. – Вінниця. – 1919. – 21 лютого.
42. Робітнича газета. – Вінниця. – 1919. – 1 березня.
43. Робітнича газета. – 1918. – 6 вересня.
44. Робітнича газета. – 1917. – 4 червня.
45. Список членів Української Центральної Ради, затверджений мандатною комісією шостих загальних зборів 8 серпня 1917 р. / Верстюк В., Осташко Т. // Діячі Української Центральної Ради. – К., 1998. – С. 231–234.
46. Стебницький П. (Смуток). Поміж двох революцій. Нариси політичного життя за роки 1907–1918 / П. Стебницький (Смуток). – К.: Час, 1918. – 288 с.
47. Степанюк В. 3 історії нашої партії / В. Степанюк // Слово. – Катеринослав, 1918. – 21 вересня.
48. Стрілець В. В. Державотворча діяльність політичних партій України (1917–1920 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / В. В. Стрілець; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 1992. – 20 с.
49. Трачук О. В. Концепції національно-державного будівництва українських політичних партій Наддніпрянщини: автореф. дис... канд. іст. наук / О. В. Трачук; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2006. – 20 с.
50. Феденко П. Український громадський Рух у ХХ-му столітті / П. Феденко. – Подєбради: В-во УТГІ, 1934. – 171 с.
51. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр.: в 4-х тт. / П. Христюк. – Прага, 1922.

52. Шаповал М. Ю. Революційний соціалізм на Україні. Кн. 1 / М. Ю. Шаповал. – Відень: Борітеся-Поборете, 1921. – 256 с.

53. Юрченко О. Ліві з УСДРП / О. Юрченко // Вітчизна. – 1970. – № 10. – С. 160–171.

54. Яворський М. Історія України в стислому нарисі / М. Яворський. – Харків: ДВУ, 1929. – 348 с.

55. Якимович Б. Збройні сили України: нарис історії / Б. Якимович; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1996. – 360 с.

56. Яценко В. Я. Українські партійно-політичні сили в 1917–1920 рр.: особливості структуризації / В. Я. Яценко // Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. – С. 73–83.

REFERENCES

1. BEVZ, T. (2008). *Party of National Interests and Social Perspectives (Political History of the USRP)*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, 587 p.: tabl. [in Ukr.]

2. BEVZ, T. (2005). *The Ukrainian Party of Socialist-Revolutionaries: Organization, Ideology, Politics*. [Abstract of thesis for Doctor of Sciences degree in History]. Kyiv: T. Shevchenko National University of Kyiv, 33 p. [in Ukr.]

3. BOBINA, O. (1993). *The Activities of the Ukrainian Social-Democratic Labor Party under the Conditions of the Ukrainian National-Democratic Revolution of 1917–1920*. [Abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in History]. Kyiv: T. Shevchenko National University of Kyiv, 23 p. [in Ukr.]

4. BOIKO, V. (1997). *Ukrainian Political Parties and Blocs in the Electoral Municipal Campaign of 1917*. [Thesis for Candidate of Sciences degree in History, specialty 07.00.01]. Kyiv, 198 p. [in Ukr.]

5. VERKHOLIAK, I. (1993). *Agrarian Question in the Activities of Ukrainian Political Parties (March 1917 – April 1918)*. [Thesis for Candidate of Sciences degree in History, specialty 07.00.01]. Kyiv, 172 p. [in Ukr.]

6. VYNNYCHENKO, V. (1920). *Revival of the Nation: In 3 Volumes*. Kyiv, Vienna. [in Ukr.]

7. VYSOTSKYI, O. (2001). *Ukrainian National Parties of the Early Twentieth Century: Socialist Segment (USDLP and USRP in a Comparative Study)*. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk State Financial and Economic Institute, 160 p. [in Ukr.]

8. VYSOTSKYI, O. (2004). *Ukrainian Social Democrats and SRs: Experience of Victories and Defeats*. Kyiv: Osnovni tsinnosti, 272 p. [in Ukr.]

9. HAIDALEMIVSKYI, P. (1919). *Ukrainian Political Parties. Their Development and Programs*. Salzwedel: Naklad Ukrainskoi viiskovoi misii, 44 p. [in Ukr.]

10. HAMRETSKYI, Yu. (1976). The Crisis of Petty-Bourgeois Parties in Ukraine in 1917. *UIZh (UHJ)*, (12), pp. 74–81. [in Ukr.]

11. HERMAIZE, O. (1926). *Revolutionary Ukrainian Party (RUE)*, Vol. 1 of *Essays on the History of the Revolutionary Movement in Ukraine*. Kyiv: Knyhospilka, 389 p. [in Ukr.]

12. HOLUB, A. (1999). *International Activity of the Ukrainian Social-Democratic Labor Party (1900–1938)*. [Thesis for Doctor of Sciences degree in History, specialty 07.00.01]. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk State University, 424 p. [in Ukr.]

13. DOVBYSHCHEKHO, I. (Sept. 28, 1918). From the History of Our Party (1914–1918). *Slovo*. Katerynoslav. [in Ukr.]

14. DOROSHENKO, V. (Jan. 16, 21, 1919). The West Ukrainian People's Republic. *Literaturno-naukovyi visnyk (Literary and Scientific Journal)*. [in Ukr.]

15. DOROSHENKO, D. (1969). *My Memories of the Recent Past. 1914–1920: In 4 Volumes*. Munich. [in Ukr.]

16. YEFREMOV, S. (Apr. 9, 14, 1917). On the Party Issues. *Nova Rada*. [in Ukr.]

17. ZHYVOTKO, A. (1936). *50 Years: On the History of the Ukrainian Socialist-Revolutionary Party*. Prague: Vilna Spilka, 20 p. [in Ukr.]

18. *Kievskaya mysl*. (Apr. 4, 1917). Kyiv. [in Rus.]

19. *Kievskaya mysl*. (Apr. 6, 1917). Kyiv. [in Rus.]

20. KOVALEVSKYI, M. (1919). From Romance to Realism (From the History of One Party). *Literaturno-naukovyi visnyk. Richnyk XX* (Literary and Scientific Journal. Yearbook XX), Vol. LXXIII. Book 1, pp. 92–107, Book. 2, pp. 213–225. [in Ukr.]
21. KOROLIVSKYI, S. (1965). Ukrainian National Movement during the Preparation and Conduct of the October Revolution. *Istoriia SSSR* (History of the USSR), (5), pp. 3–24. [in Rus.]
22. KURAS, I. (1981). To the Question of the Ideological and Political Essence of the “Left” Movements in the USSR. *UIZh*, (3), pp. 83–95. [in Ukr.]
23. LOLA, O. (1917). *From the History of the Ukrainian Socialist Movement*. Kyiv: 21 p. [in Ukr.]
24. LIUBOVETS, O. (2005). *Ukrainian Parties and Political Alternatives 1917–1920: A Monograph*. Kyiv: Osnova, 311 p. [in Ukr.]
25. LIUBOVETS, O. (2012). *Ukrainian Parties of the Revolutionary Era of 1917–1920: Historical Essays and Program Documents*. Kyiv: Parlament, 609 p. [in Ukr.]
26. MAZEPA, I. (1922). *Bolshevism and Occupation of Ukraine: Socioeconomic Reasons for the Immaturity of the Ukrainian Revolution Forces*. Lviv; Kyiv, 155 p. [in Ukr.]
27. MATSAHOR, O. (2002). *Program Principles and Activities of Ukrainian Political Parties in the Field of Military Construction (March 1917–1920)*. [Abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in History]. Kyiv: National Defense Academy of Ukraine, 18 p. [in Ukr.]
28. *Narodna volia*. (Oct. 27, 1917). [in Ukr.]
29. *Nova Rada*. (May 24, 1918). Kyiv. [in Ukr.]
30. *Nova Rada*. (Oct. 5, 1918). Kyiv. [in Ukr.]
31. *Nova Rada*. (Sept. 7, 1918). Kyiv. [in Ukr.]
32. *Nova Rada*. (Jan. 26, 1919). Kyiv. [in Ukr.]
33. *Nova Rada*. (Jan. 11, 1919). Kyiv. [in Ukr.]
34. *Nova Rada*. (Jan. 4, 1919). Kyiv. [in Ukr.]
35. *Nova Rada*. (June 1, 1917), Kyiv. [in Ukr.]
36. *Nova Rada*. (Oct. 4, 1917). Kyiv, [in Ukr.]
37. OVCHAROV, G. (1958). On the Issue of Bolshevism. *Kommunist Ukrainy*, (2), pp. 36–47. [in Rus.]
38. PISKORSKYI, O. (2001). *The Ukrainian Party of Democrats and Grain Farmers: Ideology, Experience, Lessons*. [Abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in Politics]. Lviv: I. Franko National University of Lviv, 16 p. [in Ukr.]
39. *The Program of the Ukrainian People's Republican Party*. (1919). Kyiv, pp. 12–15. [in Ukr.]
40. RAVICH-CHERKASSKYI, M. (1923). *History of the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine*. Kharkiv: Gosudarstvennoye izdatelstvo Ukrainy, 248 pp. [in Rus.]
41. *Robitnycha hazeta*. (Feb. 21, 1919). Vinnytsia. [in Ukr.]
42. *Robitnycha hazeta*. (Mar. 1, 1919). Vinnytsia. [in Ukr.]
43. *Robitnycha hazeta*, (Sept. 6, 1918). [in Ukr.]
44. *Robitnycha hazeta*, (June 4, 1917). [in Ukr.]
45. The List of Ukrainian Central Rada Members, Approved by the Credentials Committee of the Sixth General Meeting of August 8, 1917. (1998). In: V. VERSTIUK, T. OSTASHKO, *The Figures of the Ukrainian Central Rada*. Kyiv, pp. 231–234. [in Ukr.]
46. STEBNYTSKYI, P. (SMUTOK). (1918). *Between Two Revolutions. Essays on Political Life Covering the Time Period of 1907–1918*. Kyiv: Chas, 288 p. [in Ukr.]
47. STEPANIUK, V. (Sept. 21, 1918). From the History of Our Party. *Slovo*. Katerynoslav [in Ukr.]
48. STRILETS, V. (1992). *State-Building Activity of Ukrainian Political Parties (1917–1920)*. [Abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in History]. Kyiv: T. Shevchenko National University of Kyiv, 20 p. [in Ukr.]

49. TRACHUK, O. (2006). *Concepts of Nation and State-Building Formed by Political Parties of the Dnieper Ukraine*. [Abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in History]. Chernivtsi: Yu. Fedkovych Chernivtsi National University, 20 p. [in Ukr.]

50. FEDENKO, P. (1934). *Ukrainian Civic Movement in the 20th Century*. Podiebrady: Ukrainian Technical and Economic Institute Press, 171 p. [in Ukr.]

51. KHRYSYTIUK, P. (1922). *Notes and Materials on the History of the Ukrainian Revolution of 1917–1920: In 4 Volumes*. Prague. [in Ukr.]

52. SHAPOVAL, M. (1921). *Revolutionary Socialism in Ukraine*. Book 1. Vienna: Boritiesia-Poborete, 256 p. [in Ukr.]

53. YURCHENKO, O. (1970). Left Wing of USDLP. *Vitchyzna*, (10), pp. 160–171. [in Ukr.]

54. YAVORSKYI, M. (1929). *History of Ukraine in a Brief Essay*. Kharkiv: DVU, 348 p. [in Ukr.]

55. YAKYMOVYCH, B. (1996). *Armed Forces of Ukraine*. Lviv: I. Krypiakevich Institute of Ukrainian Studies, 360 p. [in Ukr.]

56. YATSENKO, V. (1998). Ukrainian Party and Political Forces in 1917–1920: Specifics of Structuring. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Istorii ta arkeholohii* (Dnipropetrovsk University Bulletin. History and Archaeology). Vol. 4. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk State University, pp. 72–83. [in Ukr.]

T. Shvydchenko, S. Hubsnyi

Problem of State-Building in the Activity of Ukrainian Political Parties during the National Liberation Struggle of 1917–1921

Abstract

The era of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 became a period during which the national elite attempted to realize the centuries-long aspiration to build its own state. Each Ukrainian political party developed its own concepts of the state-building of Ukraine.

The existing historiographical base devoted to this problem is divided into four groups: the so-called “party historiography” covering the years of revolution; foreign editions of the 1920s–1980s; Soviet historiography; domestic contemporary historiography. Despite numerous works devoted to this problem, many aspects of the activities of Ukrainian political parties require a more detailed study: there is a need to write political biographies of party leaders.

The political alternatives put forward by the revolution became the reason for a permanent inter-party and intraparty struggle to determine the model of nation and state construction of Ukraine: autonomous Ukraine as part of a democratic federal republic of Russia or an independent Ukrainian state; the parliament of the West European model, the Council of labor, peasant and military deputies, or the “labor principle” of the organization of power; a military-political alliance with Soviet Russia or an alliance with the Entente countries; the creation of a single national, socialist, or communist front. The search for solutions to these problems led to inter-party confrontation and intraparty divisions and splits. Each party tried to answer these questions from the standpoint of its own political doctrine. The tense struggle inside the parties became one of the main causes of the defeat of the national liberation struggle during the revolution of 1917–1920.